

Nr 364.

Av herr **Hällgren**, om tillvaratagande av såväl kronans som fiskerinäringens intressen i samband med nya kraftverksbyggnader i Mörrumsån, m. m.

Kronolaxfisket i Mörrumsån är av gammalt datum. I Kungl. Maj:ts proposition nr 186 till 1926 års riksdag heter det: "Laxfisket i Mörrumsån på dess sträckning genom Blekinge har sedan urminnes tid varit ett kronans regale. Det finnes redan i danska konungen Valdemars jordebok av år 1231 upptaget bland Konunglef eller de egendommar, som voro anslagna till Konungarnas underhåll, och skulle bibehållas som kronogods oberoende av regentskiftena. Sedermera kom det att lyda under biskopstolen i Lund, varifrån det vid reformationen i Danmark år 1536 indrogs till kronan.

Sedan gammalt var sed, att bönderna å vissa hemman hade arbetskyldighet till kronans laxfisken i Mörrumsån. De hade att bygga och underhålla fiskredskapen samt att utföra arbetet med fiskens fångande och erhöles i ersättning härför viss av kronan bestämd andel av fångsten. Detta förhållande fortgick till 1670-talets början. Åren 1670—1673 verkställdes i enlighet med jordrevningsinstruktionen för Skåne och Blekinge av den 1 maj 1670 allmän skattläggning i Blekinge, och medförde denna beträffande laxfisket i Mörrumsån en väsentlig förändring i de sedan danska tiden bestående förhållandena. Därvid blevo nämligen de hemman i Mörrum och Hästaryd, vilkas åbor sedan gammalt fullgjort arbetskyldighet vid kronans laxfisken mot andel i fångsten, skattelagda för laxfiske. Genom skattläggningen förenades sålunda med vart och ett av dessa hemman bruksrätten till visst eller vissa laxfisken, men kvarstod på samma gång för hemmansåborna skyldighet att av fångsten utgöra viss andel till kronan.

På detta sätt skattlades elva hemman i Mörrums socken och tre hemman i Hästaryds socken. Vidare skattlades för laxfiske i Mörrumsån norr om kronolaxfiskets område fyra hemman i Mörrums socken, tre hemman i Ringamåla socken samt ett hemman i vardera av Kyrkhults och Asarums socknar. Tre hemman i nämnda socknar, vilkas innehavare bedrevo laxfiske i ån norr om kronofisket, ävensom hemmanen i Elleholms by, vilkas åbor bedrevo laxfiske i ån söder om kronofisket, blevo däremot icke skattelagda för laxfiske, men antecknades dylikt fiske bland hemmanens kommoditeter utan att beräknas i hemmansräntorna."

Redan på 1600-talet var kronolaxfisket i Mörrumsån upplåtet på arrende. År 1745 klagade arrendatorn av kronolaxfisket i en skrivelse till Konungens befallningshavande i Blekinge län över att fiskare från Kivik och Skåne, som höllo sin station årligen på Hanö för att fånga sill och torsk, hade börjat mellan Hanö och Elleholm, sålunda i havet utanför Mörrumsåns utlopp, fånga lax, som fiskarena bl. a. infört till Karlshamn. I anledning därav utfärdades samma år en länskungörelse att det efter gammalt och urminnes bruk var förbjudet att fånga lax mellan Hanö och Mörrums ströms utlopp samt föreskrevs vite. År 1766 kom en ny länskungörelse som fastställde en fredningslinje mellan Listers huvud och Sternö udde. År 1820 och därefter kommo liknande kungörelser, som gällde ännu i början av 1900-talet. Yrkesfiskarena hade givetvis protesterat mot att de icke fingo bedriva laxfiske i havet utanför denna del av blekingekusten. År 1916 skrev riksdagen i anledning av motion till Kungl. Maj:t och begärde en allsidig utredning av frågan om laxfiskets frigivande i Mörrumsbukten eller inflyttande av fredningslinjen närmare Mörrumsåns utlopp. Efter utredningens verkställande och i anslutning till Kungl. Maj:ts propositioner till riksdagen åren 1926 och 1929 beslöt riksdagen medgiva, att den för laxfisket i Mörrumsbukten fastställda fredningslinjen inflyttades till sträckningen Sternö udde—Lörby kladd, samt bemyndigades Kungl. Maj:t att i samband med inflyttningen träffa uppgörelse med ägarna av enskilda laxfisker i Mörrumsån och vid dess utlopp om inlösen till kronan av fiskena mot ersättning icke överstigande taxeringsvärdena och därtill använda medel ur statens domäners fond. Omkring år 1930 har kronan i kapital och räntor för inlösen av laxfisker erlagt närmare 400 000 kr. och omkring år 1940 för inlösen av ett par mindre fisker, så att utgifterna för inlösen enligt riksdagsbesluten belöpa sig i runt tal till 450 000 kronor. Kronans laxfisker i Mörrums och f. d. Elleholms socknar äro vid senaste eller 1952 års allmänna fastighetstaxering åsatta ett taxeringsvärde av 1 700 000 kronor. Det bör också nämnas att utbyggda vattenfall i Mörrumsån inom Mörrums, Asarums och Kyrkhults kommuner enligt samma taxering äro värderade till 504 300 kronor. Däri ingå ej några jordägare tillhöriga smärre andelar i utbyggda fall utan särskilt angivet värde.

Hemsjö kraftaktiebolag erhöll enligt uppgift åren 1911 och 1916 tillstånd att utbygga kraftverksanläggningar, Hemsjö övre och nedre, samt taga i anspråk kungsådran på villkor att laxodlingsanstalt uppfördes vid Vittskövle, som sedermera skulle överlämnas till staten. Anstalten drevs några år, varefter den nedlades. Vid Hemsjö anordnades ålyngelledare men ingen laxtrappa. Före avstängningen gick laxen upp till Småland, nu kommer den inte längre än till Hemsjö.

Hemsjö kraftaktiebolag har uppgått i Sydsvenska kraftaktiebolaget, vilket numera i olika ansökningar hos Söderbygdens vattendomstol har begärt att få utbygga återstående strömfäll i Mörrumsån samt reglera vattenföringen från Granö i Kronobergs län till havet vid åns utlopp i Blekinge län. Förbi Mörrums kyrkoby skulle vattnet ledas i en i berget sprängd tunnel med utsläpp cirka 2 km från havet. I den gamla strömfåran skulle nedströms Vittskövle tillåtas 4 kbm vatten per sekund, vilket är alldeles otillräckligt för naturlig laxproduktion. Utöver förstörandet av lekplatser nedom Vittskövle skulle mellan det planerade kraftverket vid Vittskövle och Hemsjö nedre kraftstation, omkring 20 km från havet, finnas cirka 10 km lekplatser för laxen, vilka bli förstörda. Såsom exempel på i vad mån dessa senare lekplatser hittills blivit utnyttjade kan anföras att år 1953 vid laxtrappan i Marieberg, 5 km norr om Vittskövle, under augusti, september och oktober månader uppvandrade enligt registreringsapparat 3 560 laxar för att leka.

I fråga om kraftverket vid Granö begärde bolaget att slippa anordna ålyngelledare och fiskgaller framför turbinintagen. I ansökan beträffande Vittskövle hade icke bolaget räknat med någon ersättning för skada och intrång i fråga om fisket. I stället avsågs att vidtaga sådana anordningar att skada såvitt möjligt undvekes. Det anhöll om befrielse från skyldighet att hålla fiskgaller framför turbinintagen.

Enligt inhämtade uppgifter är den mest normala vattenframrinningen i Mörrumsån 20 kbm/sek. Vid rikligt vattenflöde kan vattenmängden överstiga 100 kbm/sek. och vid torkperioder en tredjedel av det normala. Lägsta vattenståndet inträffar i regel under augusti, september och början av oktober månader. Laxens uppgång i Mörrumsån sker huvudsakligast från mitten av april månad och pågår hela sommaren, med svagare uppgång vid varmare väderlek, till och med oktober månad. Laxleken börjar i slutet av oktober och avslutas i mitten av november. Romkläckningen är färdig i slutet av mars eller början av april, beroende på temperaturen. Efter två år är ynglet färdigt att vandra ut till havet, där tillväxten sker mycket snabbt. Under lek och kläckning är laxen sålunda mera oberoende av det lägre vattenstånd som på eftersommaren periodvis förekommer i Mörrumsån. Enligt de mest sakkunniga uppgifter som kunnat erhållas erfordras i strömfåran mellan Hemsjö och Vittskövle en vattenmängd av 6 kbm/sek. och mellan Vittskövle och havet 9 kbm/sek. om de efter reglering återstående naturliga lekplatserna i Mörrumsån skola kunna utnyttjas för laxproduktion, samt dessutom naturligtvis möjlighet för laxens uppgång till lekplatserna och för laxen och laxynglet att vandra ut till havet. Skiljaktigheter i fordringarna på vattenmängd beror på att strömfåran till åns övre del är mera sam-

manträngd och i den nedre mera flack. Det har uttalats förmodan om att garanti för sådan reglerad vattenmängd och möjligheter för laxens upp- och nedgång förbi fallbyggnaderna i Mörrumsån skulle vara till större fördel för laxproduktionen än en oreglerad vattenmängd med stora variationer i fråga om hög- och lågvattenperioder. Vid onormalt högvatten föreligger nämligen risk för att laxynglet kommer långt ut på slänterna i ån, kvarblir där och förstöres vid hastigt inträffande lågvatten. En av förutsättningarna för laxproduktion i sådan reglerad återstående strömfåra och återstående lekplatser, då dammanläggningar förminska de senare, är givetvis att vattnet icke förorenas med för fisken skadliga ämnen.

Såsom motivering för utbyggnad av återstående strömfall i Mörrumsån har anförts, att Blekinge län är ett underskottsområde i fråga om elektrisk kraft, särskilt med tanke på framtiden. Detta gäller emellertid även och i kanske högre grad för andra delar av södra Sverige och borde givetvis förr eller senare leda till överväganden om huruvida och på vilket sätt elkraftförsörjningen bör samordnas för hela landet, utan att ur andra synpunkter än kraftförsörjningens oersättliga naturliga värden för sekel framåt förstöras. Över nu föreliggande ansökningar om kraftverksbyggnader ha yttranden avgivits av ett flertal myndigheter och organisationer.

Blekinge län och däri Mörrums kommun är i behov av arbetsföretag, sysselsättningsmöjligheter och beskattningsobjekt. Ur dessa synpunkter ha för Mörrums kommuns del kommunalfullmäktige med 18 röster mot 14 tillstyrkt kraftverksbygget i Rosendala (Vittskövle), en av de föreslagna fyra utbyggnaderna längs Mörrumsån. Länsarbetsnämnden i Blekinge län har beräknat att för utbyggnad av de tre kraftverken i länet Hemsjö, Härnäs och Vittskövle erfordras en arbetsstyrka av 270 man under 8 år. Sedan arbetena bleve färdiga bleve viss personal anställd för dess skötsel, varjämte fastigheterna bleve skatteobjekt (vilket senare givetvis är beroende av statsmakternas framtida ställningstagande till fastighetsbeskattningen). Ur de synpunkter länsarbetsnämnden företräder tillstyrkas utbyggnaderna. Sett ur landskapsvårdande synpunkter ställer sig naturskyddsrådet i länet tveksamt, men förordar 0,2 kbm/sek. vatten i strömfåran söder om Hemsjö och 6 kbm/sek. vatten i strömfåran söder om Vittskövle. Därest fisket skulle lida allvarligt men såge rådet helst att Mörrumsån utan nya ingrepp förbleve bevarad till eftervärlden. Tre ledamöter av rådet synas ställa sig helt avvisande till utbyggnaderna som de föreslagits.

Hushållningssällskapet i länet synes i avgivna yttranden ha anført stora bekymmer för kraftverksutbyggnadernas skadeverkningar på fisket

i ån och i havet och förordar utredning genom särskild expertis samt i händelse av bifall till kraftbolagets framställningar att utbyggnaden vid Vittskövle får anstå tills visshet erhållits om laxproduktion på konstlad väg kan ersätta den naturliga laxproduktionen.

Blekinge läns landstings förvaltningsutskott anser det synnerligen önskvärt att länets elkraftresurser utnyttjas, att länet tillföres arbetsföretag och arbetsobjekt till förbättrande av inkomstförhållandena, samt fortsätter: "Ett sådant ingripande, varom här är fråga, bör dock icke göras med mindre det på lång sikt är lönande för länets del. De farhågor, som härvid anmäla sig, hänföra sig främst till frågan om Mörrumsåns värde som lekplats för laxen. Laxfisket utanför länets kust är av betydande ekonomisk omfattning och utgör för en väsentlig del av länets stora fiskarbefolkning det tillskott, som ger möjlighet till en dräglig inkomst. I den mån laxleken i Mörrumsån har väsentlig betydelse för laxförekomsten i södra Östersjön kan kraftverksanläggningen för nämnda befolkningsgrupp komma att medföra nackdelar av större ekonomisk innebörd än fördelarna av samma anläggning. Vid den ekonomiska bedömningen bör givetvis hänsyn även tagas till det förtjänst- och sportfiske, som utövas i ån, och till de företag, som äro knutna till detta fiske. Kunna emellertid betryggande garantier lämnas för att kraftverksbyggena och den därav följande regleringen av åns vatten i och för sig icke medföra någon egentlig minskning av laxbeståndet vid länets kust — om hänsyn därvid även tages till den betydelse, som kan tillmätas laxodlingsanstalterna — vill utskottet tillstyrka de ifrågasatta kraftverksbyggena. Utskottet förutsätter, att erforderliga åtgärder i naturskyddshänseende vidtagas." Förvaltningsutskottets tillstyrkande är sålunda förknippat med villkoret om betryggande garantier för att ingen egentlig minskning sker av laxbeståndet i ån och vid länets kust. Tidigare har här anförts att minsta fordran härvidlag är 6 kbm/sek. vattenmängd i strömfåran söder om Hemsjö samt 9 kbm/sek. söder om Vittskövle, enligt uppgifter från det sakkunniga håll där man i decennier sysslat med laxfiske och laxodling i Mörrumsån. Under ärendets remisshandläggning hos länsstyrelsen i Blekinge län har Sydsvenska kraftaktiebolaget gjort vissa utfästelser, såsom i fråga om anläggandet av centraliserad stärkelsefabrik i Vittskövle, laxodlingsanstalt, badplatser och fritidsområde vid Kylingaryd, upplåtande av viss bolaget tillhörig fiskerätt från länsgränsen till Vittskövle, med undantag för ålfångst i fasta fisken, åstadkommande av nya skönhetsvärden i stället för dem som ur naturasynpunkt förstöras, samt en mindre vattenframrinning i åsträckan närmast norr och söder om bron vid Åkeholm.

Länsstyrelsen i Blekinge län har, före avgivandet av yttrande i ärendet

till kammaradvokatfiskalsämbetet, nedlagt ett omfattande och med ärlig strävan förenat arbete för att dels söka tillgodose kraftförsörjningen och företagsverksamheten i länet, dels förhindra skadeverkningarna för fisket och dels att kompensera de ingrepp i naturen som kraftverksanläggningarna medföra. Ur länsstyrelsens eget yttrande bör citeras: "Länsstyrelsen får kraftigt framhålla, att en förutsättning för kraftverksbyggena måste vara, att dessa icke föranleda någon försämring för havsfisket." Länsstyrelsen anser det önskvärt, att kraftverksbyggena komma till stånd men utan att naturskydds- och fiskeintressena åsidosättas. Länsstyrelsen tillstyrker sålunda kraftverksbyggena; dock endast på av länsstyrelsen angivna villkor och under förutsättning att de av länsstyrelsen till skadornas eliminerande förordade åtgärderna eller därmed likvärdiga vidtagas av bolaget.

Vid bedömning av detta ärende bör det tagas i betraktande att Mörrumsån är södra Sveriges förnämsta laxproducerande vattendrag och så gott som det enda återstående, sedan de övriga blivit föremål för regleringar, att kronolaxfisket i Mörrumsån är äldre än staden Stockholm, som nyligen firat sin 700-åriga tillblivelse, att ån under sekler genom sin laxproduktion verksamt bidragit till försörjning av en massa människor bland fiskarbefolkningen, att meningarna huruvida det efter slopande av de naturliga lekplatserna är möjligt att uppehålla laxbeståndet genom laxodling eller konstlad produktion äro mycket delade, att sedan regleringen av strömfåran genomförts och kraftverksbyggena kommit till samt lekplatserna blivit förstörda, det inte går, ifall det misslyckades med laxens uppvandring och laxodlingen, att återställa ån i förutvarande skick utan obestämd tid och oberäknliga kostnader.

Kompensation i form av engångsbidrag till fiskarbefolkningen för skadorna verkar som en mycket betänklig utväg och kan inte uppväga förlusten för framtiden av laxfiskets värde. Hur regleringarna verkat finnas exempel på från andra håll i landet. I Svensk Fiskeri Tidskrift nr 4 år 1953 omtalas att år 1902 vid hallandskusten fångades 107 793 kg lax, därav 60 % inom laganområdet. Efter 50 år eller 1952 fångades inte mer än 16 285 kg lax, därav 3 % inom laganområdet. Det uttalas där att kraftverken gett Lagans rika laxstam dödsstöten.

Under åren 1942—1951 fångades i Mörrumsån 162 698 kg lax till ett värde av 1 020 723 kr. och 22 921 kg öring till ett värde av 78 853 kr. eller tillsammans 185 619 kg och ett värde av 1 099 576 kr. Såsom framhållits äro kronans laxfisken här fastighetstaxerade till 1 700 000 kr.

Det beräknas att två tredjedelar av den lax som vandrar ut från Mörrumsån fångas av yrkesfiskarena i havet eller Östersjön. Vid det blekingska yrkesfisket fångas omväxlande torsk, sill, ål och lax. För såväl

ål- som laxfisket i havet har Mörrumsån sin betydelse. År 1950 hade vi i Blekinge län omkring 1 800 yrkes- och binäringsfiskare. Båtar och redskap värderades till 7 milj. kr. vid laxfisket. Fångstvärdet av lax var det året 1 957 000 kr. Laxfisket i havet har sålunda sin stora betydelse för denna befolknings försörjning.

Frågan om ytterligare kraftverksbyggnader i Mörrumsån är under behandling hos Söderbygdens vattendomstol. Att tillvarataga kronans ekonomiska intresse tillkommer i detta fall förmodligen domänverket, den fiskevårdande uppgiften fiskeristyrelsen och det allmännas intresse kammarkollegium.

Behandlingen av ärendet kan gå dithän att det ställes inför Kungl. Maj:ts slutliga avgörande. Enligt § 77 i gällande regeringsform heter det: "Kungsgårdar och kungsladugårdar med därtill lydande hemman och lägenheter, kronoskogar, parker och djurgårdar, krono- och stallängar samt laxfisken och andra kronans fisken samt kronans övriga lägenheter må Konungen icke utan riksdagens samtycke genom försäljning, förpantning eller gåva, eller på annat sätt kronan avhända." Vid avyttring av fast egendom har riksdagen uppdragit en värdegräns på 50 000 kr. för avyttring där Kungl. Maj:t tillkommer att besluta utan riksdagens hörande. Såsom följd av tillgångens natur gäller det här betydligt större framtida värde både för kronan och för den yrkesidkande fiskarbefolkningen. Förut har framhållits, att riksdagen i fråga om Mörrumsån tidigare beaktat den fiskeriidkande befolkningens intressen. Då förhållandet antagligen är detsamma även i fortsättningen, hemställles,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte framhålla angelägenheten utav att såväl kronans som fiskerinäringens intressen tillvaratagas vid behandlingen av förslag till nya kraftverksbyggnader vid Mörrumsån i Blekinge så att Mörrumsåns förnämsta uppgift i fortsättningen som hittills blir att vara ett laxförande och laxproducerande vattendrag;

att, därest ärendet domstolsvägen ställes inför Kungl. Maj:ts avgörande, Kungl. Maj:t, innan beslut fattas, underställer detsamma riksdagens prövning; samt

att Kungl. Maj:t måtte undersöka och vidtaga åtgärder för att på annat sätt främja elkraftförsörjningen, företagsverksamheten och sysselsättningen inom länet och i orten.

Stockholm den 27 januari 1954.

Elof Hällgren.